

KRONISTIČNI ZAPIS O ŽIREH IN ŽIROVCIH MED OSVOBODILNIM BOJEM IN LJUDSKO REVOLUCIJO I

Pričujee kronistične zapiske izpod peresa Vinka Govekarja, člana ustanovnega odbora OF v Žireh, priobčajo Loški razgledi v znamenju 25. obletnice ostaje slovenskega naroda. Zapiski so ne le gradivsko in snovno, temveč tudi sicer po pričevanjski plati zanimivi. Zgodovinarju bodo postregli z mnogimi podatki iz velikega mozaika dejstev in dogodkov, da bo lahko zanesljiveje oblikoval zaključke o velikem času. Hkrati bodo zapiski lahko poslužili domači šoli pri pouku domoznanstva ter navedli še ostale občane k temu, da bodo lahko izrazili mnjenja in stališča ali pa soprispevali gradivo, ki je znabiti izostalo. Avtor se ne spušča v sociološko-idejno-politično analizo, ker je pisal kroniko brez znanstvenih pretenzij. Znabiti je zategadelj še bolj pridobila na mikavnosti, saj bo zlasti povprečnega bralca povsem zadovoljila. Razumljivo je, da bo takšno sociološko-zgodovinsko in idejno politično sintezo še treba napraviti. Brez dvoma pa je Govekarjev prispevek gradivsko dragocen prispevek k zgodovini NOB na Gorenjskem in v zgornjem kotu Poljanske doline in Žirov posebej. Nadaljevanje zapiskov bodo Loški razgledi prinesli naslednje leto. Uredništvo uporablja priložnost in kliče še ostale kraje na Loškem, da Govekarjev zgled posnemajo.

1941

Vzdušje vojne napetosti in nevarnosti je zajelo Žiri že v letu 1938., ko so začeli graditi vojaki jugoslovanske vojske prve objekte Rupnikove linije. Obseg del se je iz leta v leto večal, tako da so bile Žiri neposredno pred začetkom sovražnosti vprek in šir preprežene z žičnimi ovirami, protitankovskimi zaprekami in strojničnimi ter protitankovskimi ter topovskimi utrdbami. Vsa utrjevalna dela niso prav nič zalegla, ker protiljudska vlada in režimske stranke niso kazale dejanske pripravljenosti, da bi se dežela postavila fašističnim agresorjem po robu. Povedati moramo tudi, da v utrdbah ni bilo ustreznih količin orožja in municije.

Dne 6. aprila 1941 so Nemci in Italijani napadli našo domovino. Naše oblasti so odredile, da se mora vse civilno prebivalstvo umakniti od meje, torej tudi izprazniti Žiri in se preseliti v okolico Ljubljane. Žalosten je bil pogled na trume ljudi, ki so se stekale proti Novi vasi in Račevi na poti proti Ljubljani. Večina je nosila svoje imetje, nekateri so se selili z vozički in so gonili živino. Ko so begunci odšli, so se zaslišale silne detonacije in v zrak so zleteli trije žirovski mostovi, ki jih je pred umikom minirala jugoslovanska vojska.

Dne 8. in 9. aprila so Italijani streljali s topovi na Žirovski vrh, a tam ni bilo nobenega našega vojaka več. 10. aprila okrog 10. ure so Italijani neovirano prekoračili jugoslovansko mejo. Prišli so preko Vrsnika in Breznice. Ob 15. uri jih je bilo kot listja in trave. Pred farno cerkvijo v Žireh so imeli zbor, na katerem so jih njihovi komandanti pohvalili za veliko

junaštvo, ker so zavzeli Žiri. Že drugi dan so italijanski časopisi poročali, kako ogorčen boj se je bil na Dobračevi pri Žireh. V resnici ni počila nobena puška.

Ko so prišli Italijani v Žiri, se nam je zdelo, kot bi bili ti vojaki šolarji. Bili so namreč majhni in drobni, le redki med njimi so bili postavnejši. Ljudje so se medtem že vračali na svoje domove. Mnogi izmed njih skoraj niso mogli verjeti, da bi bili to naši okupatorji. Peščica petokolonašev in starih avstrijakarjev je bila zelo razočarana, ker Žirov proti njihovemu pričakovanju niso zasedli Nemci. Stare in pobožne ženice pa so modrovale: »Prišli so iz Rima in so naše vere.«

Italijanska vojska je ostala v Žireh le do 20. aprila. Hodili so po hišah, kupovali ali kradli jajca in kokoši, zato so jih ljudje kmalu imenovali le še »kurja vojska«.

Ob razpadu jugoslovanske vojske sta med Žirovci prva izgubila življenje Vinko Kopač, ki je padel 11. aprila 1941, in Ignac Petrič, ki je postal žrtev vojne tudi v tem času.

V Gorenjo vas je odšlo nekaj žirovskih nemčurjev prosit Nemce, naj pridejo v Žiri. Župan Seljak in župnik Pečnik pa sta si močno prizadevala, da bi Italijani ostali v Žireh. 20. aprila je prikorakalo v Žiri kakih 30 nemških financarjev in žandarjev, za njimi pa je šlo 8 do 10 nemčurjev, ki so prvi pozdravili Nemce. Ljudstvo je z gnusom opazovalo in obsojalo nemške priliznjence. Še preden so Nemci zasedli Žiri, so Italijani neopazno izginili.

Nemški financarji in žandarji so se naselili v Prosvetnem domu in v šoli. Prebivalci so morali takoj odstopiti postelje s posteljino in odejami. Že drugi dan, 22. aprila, je nemška komanda ukazala, da morajo prebivalci vse hišne napise v slovenščini prepleškati in napisati v nemščini. Razobesiti so morali hitlerjevske zastave s kljukastim križem. Vsak dan so prihajale nove odredbe. Lovci so morali oddati orožje, okupatorji pa so zaplenili tudi vse radio aparate. Čez noč so hoteli spremeniti Žirovce v prave Nemce. Slovenski časopisi niso več prihajali. Po vseh uradih so zahtevali nemško govorico, tudi slovenska šola je bila ukinjena.

Konec aprila so se pripeljali nemški in italijanski oficirji in označili novo mejo. Žiri so bile sedaj kakor v oklepu. Stara meja je tekla po Mrzlem vrhu preko Osojnice in po grebenu Vrsnika, Raven ter ob logarski cesti proti Rovtam. Nova meja pa se je z Vrsnika nagnila skozi Brekovce, preko ceste »Pri Lukatu«, ob Martinski grapi mimo Hleviš, Doline, Podlesca v Lavrovec in dalje po grebenu Golega vrha proti Suhemu dolu.

Žirovci smo imeli edino odprto pot proti Škofji Loki do Kranja. Pot do Ljubljane in proti Štajerski nam je bila zaprta. V Škofji Loki je bila zloglasna komanda Gestapa, sodišče in katastrska uprava, ki sta se za Žiri preselila iz Logatca v Škofjo Loko.

Delavci, zaposleni v čevljarskih obrtnih podjetjih, delavcev je bilo približno 250, so začasno prenehali z delom, a novi oblastniki so obrtnike kmalu zaposlili z izdelavo navadnih delavskih in vojaških čevljev.

Nemci so razpustili vsa društva, njihovo imetje pa zaplenili. Silno ogorčenje prebivalstva je vzbudilo, ko so Nemci na farovškem vrtu kurili slovenske knjige. Zaplenili so sokolsko knjižnico, ki je imela okrog 700 knjig, knjižnici prosvetnega društva in Marijine družbe ter šolsko knjižnico. V teh knjižnicah je bilo okrog 2000 knjig. Prebivalce so Nemci pozvali, da morajo knjige oddati na žandarmeriji, kjer so jih uničili, nekaj pa

odpeljali na Gestapo v Škofjo Loko. V najzavednejših družinah pa so knjige skrbno skrili pod pode, ali pa ustvarili iz njih lažne stene. Skurili so tudi vso gledališko opremo sokolskega in prosvetnega društva. Ob tem barbar-skem početju so se ljudje začeli zavedati, da si Nemci prizadevajo popolnoma uničiti slovenski narod in slovenski jezik.

Dodobra smo se zavedeli, kaj se je zgodilo z nami: postali smo sužnji in tujec nam bo gospodaril. Poleg ponemčevanja so Nemci tudi ropali narodno premoženje. Menjali so denar: za eno nemško marko smo plačali 20 dinarjev. Nemški vojaki in oficirji so mrzlično pokupili blago in živež,

Pisec žirovske kronike o osvobodilnem boju in ljudski revoluciji Vinko Govekar iz Stare vasi

posodo itd. ter ga pošiljali svojem v Nemčijo. V kratkem so pokupili vse boljše blago po trgovinah.

Konec maja so Nemci izvedli popis prebivalstva. Sedež je bil v osnovni šoli, ob lepem vremenu pa za šolo na prostem. Med prebivalci so ob tem popisu krožile razburljive vesti. Govorilo se je, da bodo ob tej priliki ugotovili, h kateri rasi kdo pripada in da bodo vse, ki niso čiste arijske rase, pregnali. Govorice niso bile brez osnove in ni čuda, da je nastal preplah med prebivalstvom. K temu popisu so morali prihajati skupaj vsi družinski člani. Pri popisu je sodelovalo več pisarjev. Prvi so popisali vse rodbinske podatke, glavna komisija pa je bila na drugem koncu. Štela je kakih 6 članov. To so bili gestapovci, dva oficirja, poveljnik žandarmerije, v beli halji je bil baje nemški zdravnik, poleg njih pa nemški kolaboracionist Friderik Hoja — čevljar iz Žirov. Popisovanje naj bi predvsem ugotovilo nezanesljive elemente, ki bi utegnili ovirati potujčevanje Slovencev in škodovati nemškemu načrtom. Pri tem je imel pomemben vpliv domačin Hoja. Ob tej priliki so tudi vpisovali v Kärntenvolksbund (Koroška ljudska zveza), kamor so se prebivalci iz strahu vsi vpisali.

Medtem pa so Nemci že začeli z aretacijami. Prvi je bil aretiran 26. maja župnik Ivan Pečnik. Naslednji dan, 27. maja sta bila aretirana učitelj Stane Strukelj in mesar Andrej Demšar. Nekaj dni pozneje so aretirali učitelja Bena Gabrovca in Cirila Justina. Spricho vse pogostejših aretacij je med prebivalstvom nastal preplah in zaskrbljenost. Poleg omenjenih so v Žireh aretirali še jugoslovanske finančne stražnike: Alojza Snoja, Franca Pečavarja in N. Felicijana. Vse aretirane so zaprli v Škofove zavode v Št. Vidu. Nemci so hoteli odpeljati v izgnanstvo tudi ostale učitelje, ki pa so jim pobegnili. Pobegnili so jim tudi kaplan in notredamske nune, ki so bile v starem župnišču.

Domačini so bili zelo ogorčeni nad teroriziranjem prebivalstva. Zvedelo se je namreč, da so iz Gorenjske pregnali vse učitelje in duhovnike, razen tistih, ki so bili »zanesljivi« in pristni nemškutarji.

Dne 6. julija okrog 8. ure zjutraj so pripeljali nazaj vse aretirane v petih avtobusih. Ljudje so bili veseli, misleč, da so prosti. Ko pa so zvedeli, da imajo samo eno uro časa in da jih bodo z družinami vred pregnali, so bili silno prestrašeni in so se s solzami v očeh poslavljali od soobčanov in obsojali okupatorja.

Dan za dnem so prebivalce razburjale različne grozljive vesti. Pollašali so se jih strah, nemir in ogorčenje. Možje in žene so s strahom ugibali, kaj jim prinese jutrišnji dan. Nekateri so se pripravljali, da bi, če bi jih hoteli seliti, zbežali in se skrili v bližnjih gozdovih.

Dne 8. julija je že ob 7. uri zjutraj prihrumela v Žiri kolona avtomobilov z močno oboroženo posadko, ki se je ustavila v Novi in Stari vasi ter v Žireh. Ljudje so bežali na vse strani ter se poskrili. Nemški vojaki z gestapovci pa so poiskali svoje žrtve in tudi tem odredili eno uro časa, da si pripravijo najnujnejše za pot. Kam, tega ni vedel nihče. Žene in otroci so jokajoč se prosili, naj jih puste doma, možje pa so stiskali pesti v upanju, da bo tudi za ta barbarstva prišlo enkrat plačilo. Medtem ko so žene v naglici pripravljale prtljago, so nemški vojaki in gestapovci stikali po sobah in omarah ter si prisvajali dragocene predmete. Pri posebno osumljenih so iskali protinemško propagando in orožje. Nadučitelju Hriberniku so prebrskali vso hišo in zahtevali od njega radijsko oddajno postajo.

Ko so bili aretiranci pripravljani za odhod, so Nemci njihove domove zapečatili in na vrata nalepili napis: »Zaplenjeno v korist Velike Nemčije za pospeševanje nemštva«. Svoje žrtve so, oboroženi z bajoneti in s šlemi na glavah, odpeljali v Št. Vid v zapore, kjer so jih še enkrat oropali in potem pregnali v Srbijo. Izgnali so: Karla Berčiča z ženo (hčerka-osmošolka Vlada se je kak teden skrivala pri Janovih v Stari vasi, ker pa ni vzdržala živčne napetosti, jo je Rado Jan peljal preko meje do Podlipe, kjer jo je čakal Vrhovec Lipe, doma iz Dobračeve pri Žireh in jo peljal naprej v Ljubljano), štiričlansko družino Toneta Bizjaka, učiteljico Marijo Breznik, tričlansko družino Vinka Demšarja, šestčlansko družino Janka Eržnožnika, štiričlansko družino Edija Hribernika, štiričlansko družino Marjana Mačka, štiričlansko družino Janeza Oblaka, šestčlansko družino Alojza Podobnika, štiričlansko družino Franca Seljaka, štiričlansko družino Maksa Tušarja in petčlansko družino Franca Tuška.

Z navedenimi izgnanci so istega dne pregnali župana Ivana Seljaka z družino. Ko se je kolona avtomobilov ustavila v Poljanah, je župan Seljak opazil nemškega oficirja dr. Franca Hradeckega, političnega komisarja za

škofjeloško področje. Ker je spadal župan Seljak pod njegovo oblast, je prošil stražnika, naj mu dovoli, da se od njega poslovil. Nemški komisar je v županu videl dobrega služabnika in takoj odredil, da se župan Seljak ne sme preganjati. Lahko se je vrnil domov v Žiri. Župan Ivan Seljak je bil klerikalni veljak, ki je vdano izvrševal vse ukaze tujih oblastnikov.

Ko so se odpeljali avtomobili in izginili nemški vojaki, so se ljudje pričeli plašno vračati na svoje domove in ugibati, kaj jim je storiti. Vsak si je mislil: »Jutri pridem jaz na vrsto«.

Rudolf Bačnar iz Stare vasi

Ivan Blažič iz Dobračeve

Ropanje in preganjanje Slovencev je bilo po vsej dolini na dnevnem redu. Upreti se, je bila misel mladih mož in fantov. Premišljevali so, če se ne skrivajo za vsem tem tudi domači izdajalci. Sodili so, da nemški Gestapo ne more tako natančno poznati razmer. Očividno je bilo, da je za vsem tem stala izdajalska roka. K temu so pripomogli domači izdajalci: Hoja, Ivan Šubič, Jančigaj in še nekateri njihovi pajdaši, ki so skupno z Nemci odločali, katere je treba izseliti.

V začetku julija sta prišla v Žiri bivši jugoslovanski poročnik Franc Primožič, ki je služil pri planinskem polku v Škofji Loki, in neki bivši narednik, oba v civilu. Obiskala sta nekaj zavednih družin v Žireh, Stari vasi in na Ledinci. Prišla sta, da organizirata zanesljive ljudi, ki bi pospravili in poskrili na varno vse orožje in municijo, da ne bi prišla v roke okupatorju. Franc Primožič je bil že pred vojno član KP in je prišel z navedeno nalogo z Jelovice, kjer so se zbirali prvi gorenjski uporniki.

Sredi julija je Gestapo iz Škofje Loke aretiral priljubljenega zdravnika dr. Ernesta Demšarja, ga zaprl v Škofji Loki, nato pa ga poslal v Begunje

in od tam v taborišče Dachau. Tudi zaradi te aretacije so se ljudje zelo vznemirili, saj so dr. Demšarju zelo zaupali.

Kmalu po teh razburljivih dogodkih se je pojavil v Žireh graničarski poročnik Janoš. Več let je služboval na mejnem področju Žiri kot graničarski oficir in so mu bile razmere dobro znane. Z avtobusa je šel naravnost v stanovanje Filipa Potočnika. Zanimal se je za razpoloženje v Žireh. Potočniku je naročil, naj skliče nekaj najbolj zavednih občanov. Zvečer so se zbrali pri Potočniku še: Franc Primožič, Viljem Kopač, Pavel Zajc, Albin Čadež, Jože Kavčič in Vinko Govekar. Janoš jim je razložil namere okupatorja. Rekel je, da vsega tega ne smejo mirno gledati. Navzoči so mu pritrdili. Posebno natančno se je zanimal za izdajalce in opomnil, da jih je treba uničiti in zatreti, nato pa udariti še po okupatorju. Janoš ni povedal, od kod prihaja, niti ga niso o tem vpraševali. Očitno je bilo, da deluje v gibanju proti okupatorju. Resnih obrazov so se moške razšli, zavedajoč se usodnosti odločitev.

Dne 22. julija je hitlerjevska vojska napadla Sovjetsko zvezo. Ta vest je misel na odpor še bolj podžgala.

V začetku avgusta je prišel v Žiri nov zdravnik, dr. Viktor Volčjak. 29. julija so Nemci aretirali moške, za katere so domnevali, da so komunisti ali pa njih simpatizerji. To so bili: Aleksander Bogataj iz Sela, Rudolf Bogataj iz Ledince, Ignac Eržen iz Nove vasi, Jože Filipič iz Ledince, Franc Gantar iz Sela in Jensterle Ivan iz Stare vasi. Čeprav ti moške niso bili komunisti, so jih odpeljali v kranjske zapore, potem pa v Begunje, kjer so jih zasliševali in mučili. Pozneje so jih poslali v taborišče Kraut na Koroškem.

* * *

Po dokončni razmejitvi okupacijskih področij med obema osvajalcema v Žiri vsaj po redni poti ni več prihajal tradicionalni slovenski tisk. Neposredno pred vojno se je ožji krog z avtorjem vred seznanjal z vlogo in pomenom fašistične nevarnosti preko lista Plat zvona. Bržda partijski tisk v Žiri ni prihajal, prihajale pa so ideje, ki jih je razširjal ilegalni tisk KP. Čeprav sta oba izpričana predvojna komunisti Vinko Mahovne (Klemenov) in Pavel Žakelj (Bartelčkov) živela izven Žirov, je zlasti Pavel, ki je bil od leta 1938 v stiku s kranjsko partijsko organizacijo in njen član, ob sobotah prihajal domov iz Kranja in že pred vojno inficiral s komunistično ideologijo brata Janeza. Kasneje je s takšno infiltracijo nadaljeval tudi brat Vinko Žakelj. Vinko je po ustanovitvi OF prihajal v Žiri in prinašal s seboj ilegalno glasilo Slovenski poročevalec. Verjetno je to delal tudi Vinko Oblak, ki se je gibal v krogu poljanskih komunistov, brez dvoma pa je razširjal ideje, ki jih je ta tisk zastopal. Razen omenjenih kanalov pa je izpričan še kanal, ki ga je postavil iz ljubljanske smeri preko Podlipe Dušan Jan. Izpričano je, da so pošiljko Slovenskega poročevalca najkasneje v prvi polovici julija prinesli iz Ljubljane z že omenjenim Franc Bogataj in Milan Žakelj. Okrog 15. julija pa je eno pošiljko Slovenskega poročevalca prevzel na javki v Podlipi Rado Jan, potem ko je Kendovo izročil Vrhovcu. Omenjeni je v Žiri prinesel še dve pošiljki. Eno v začetku septembra, ko je vodil preko meje dijakinjo Vido Anzelm iz Stare vasi, eno

pa v pozni jeseni ali sredi zime, ko je nesel preko meje obleko na RK za Žirovce, ki so bili izgnani v Srbijo. (Zelo možno je, da je bila ta zveza postavljena preko Žirovcev, ki so živeli ali študirali v Ljubljani!)

* * *

Dne 10. avgusta 1942 sta se v Žiri iz Kranja zatekla Drago Škorjanc in Vili Zirkelbach. Vilija je zasledoval kranjski gestapo. Drago pa je v Kranj pribežal s Štajerske. Vili je vzpostavil preko strica Blaža stik z

Albin Čadež iz Žirov

Franc Giacomelli iz Stare vasi

žirovsko organizacijo. Albin Čadež ju je napotil k Janovim v Staro vas. Prosila sta, da bi ju spravili preko meje. Rado je na to pristal in ob dogovorjenem času so se odpravili v podvečernih urah do Bazovic in nato naprej proti Gričarju. Bili so že v bližini hiše, ko so nenadoma opazili nemške graničarje. Rado jima je zaukazal, da se morata obnašati povsem normalno, in ko je prišel do prvega graničarja, dejal Nemcu: »Prosim, bi bili tako prijazni in mi posodili daljnogled. Moja sopotnika delata v Skofji Loki, kakor tudi dva (Gričarjeva) iz te hiše. Prišla sta v Žiri na izlet in hkrati prinesla domačim perilo, da jima ga bodo opravil.« — »Nemec me je motril,« pripoveduje Rado, »in snel izza vratu daljnogled in mi ga izročil.« Medtem ko sta onadva zunaj opazovala »lepoto« žirovske kotline, je Nemec peljal Rada v hišo. V hiši mu je moral odpreti kovček in pokazati vsebino. Gričarjeva Milka je stala na pragu in začuda hitro razumela, kako se mora obnašati. Z vsem, kar ji je povedal, je dobrohotno soglašala. Ker Rado ni vedel, kaj imata begunca v kovčku, ni pustil Nemca blizu, da bi lahko stikal

po njem. Vse mu je sam obrnil, ko pa je začutil pod prsti papirje, je zgrabil tako, da so se pisma znašla med perilom. Ko so kake četrt ure ogledovali okolico, so se Nemcem ljubeznivo zahvalili in odšli nazaj. Zvečer je Gričarjeva prinesla kovček in begunca sta odšla preko Vrsnika.

* * *

Dne 15. avgusta so gestapovci prekoračili mejo in v Podklancu aretirali delavca Jakoba Mravljeta. Mravlje je bil zaveden delavec, ki je delal v rudniku v Trbovljah in Kočevju. Pod silo razmer, ki so bile v domovini, se je preselil v Francijo, od koder se je leta 1958 vrnil kot zaveden delavec in revolucionar. Tedanje reakcionarne oblasti so ga preganjale in v začetku leta 1941 so ga zaprli ter internirali v Srbijo, češ da je komunist, ki je nevaren obstoječemu družbenemu redu. Tudi Nemci so preganjali Mravljeta, ga zaprli in poslali v taborišče Dachau, kjer je 1945. leta umrl.

Kmalu nato je dobilo več delavcev od nemškega urada pozive za delo na Koroškem, v Avstriji in Nemčiji. Tudi tem nemškim ukrepom so se delavci upirali in se njih izvrševanju izogibali.

Sredi avgusta sta prišla v Žiri Maks Krmelj, mali kmet iz Poljan, in Pavel Peternel, kmetski sin iz Vinbarij nad Poljanami. Obiskala sta več zavednih fantov v Stari vasi in na Ledinci in jih podžigala k uporju ter jih seznanjala s cilji osvobodilnega boja. Predlagala sta, naj takoj porušijo mostove, da okupatorji ne bi mogli preseljevati.

Žirovci so se v teh dneh, lahko trdimo, že enodušno, razen nekaj izjem, postavljali okupatorju po robu, čeprav Žirovci pred vojno niso bili politično enotni. Oblast sta si pred vojno delili SLS in JNS. Občinska uprava je bila večji del v rokah JRZ, ki so jo na volitvah podprli tudi krščanski socialisti.

Nemci so sistematično potujčevali slovensko zemljo. Poslali so nemške učitelje, ki so učili samo v nemščini. Posestva, ki so jih zaplenili našim ljudem, so izročali zagrizenim nemškim pristašem. Tudi na Bahačevo posestvo je prišel debelušen gospod z gamsovo brado za klobukom, po imenu Domnig. Bil je ves v zelenih portah, tako da je že vsa njegova zunanost kazala njegovo pripadnost. Nekdaj narodnjaška hiša je sedaj postala zbirališče nemčurjev in domačih izdajalcev.

Konec novembra je bil ožji sestanek v Stari vasi v hiši Jožeta Kavčiča, isti večer pa še v Novi vasi v hiši Valentina Kržišnika. Teh dveh tajnih sestankov so se udeležili Lojze Dolinar, Rado Kosmač, Jože Kavčič, Rudolf Bačnar, Vinko Govekar, Mirko Kolenc, Franc Giacomelli, Ivan Kavčič in Albin Čadež. Za oba sestanka je dal pobudo Vinko Oblak, z njim pa je prišel še neki tovariš, baje iz Kranja. Pojasnila sta namen fašistov, ki hočejo uničiti slovenski narod. Naša dolžnost pa je, sta dejala, da se temu fašističnemu terorju organizirano upremo. Navduševala sta nas, naj zbiramo orožje, organiziramo enotno fronto zavednih Slovencev za izgon okupatorja. Govorila sta tudi o izdajalski in izkoriščevalski politiki bivših jugoslovanskih državnikov. Oba sta pozivala, naj zastavimo vse sile, da se osvobodimo nadležnih in roparskih tujcev in postavimo pravičnejši družbeni red.

Na tem sestanku smo spoznali, da upor organizirajo komunisti, a to nas ni prav nič motilo, čeprav nismo bili komunisti, ker so bili naši skupni sovražniki nemški in italijanski fašisti.

Nekaj dni kasneje so se na ponovnem sestanku v stanovanju Albina Čadeža sestali razen Ivana Kavčiča vsi zgoraj navedeni. Ustanovili so prvi terenski odbor za občino Žiri in sklenili iskati prostovoljce za upor, zbirati orožje in municijo, vojaško opremo, obleke, denar itd. Vsi so bili zadolženi, naj razširjajo mrežo zanesljivih sodelavcev.

Vinko Oblak se je sestal z Žirovci v stanovanju Filipa Potočnika. Na tem sestanku so bili: Filip Potočnik, Viljem Kopač in Pavel Zajc. Vsi so se strinjali s programom, ki ga jim je nakazal Vinko Oblak, in bili trdno

Jože Kavčič iz Stare vasi

Jože Košir iz Stare vasi

odločeni sodelovati in podpirati boj proti okupatorju. Kljub temu, da nas je skrbelo, kako bo, smo bili vseeno zadovoljni, da se je začel organiziran odpor.

Dne 2. decembra so gorenjski uporniki napadli žandarmerijo v Poljanah. Poškodovali so dva vojaška avtomobila, pognali Nemce v beg in zaplenili precej vojaškega materiala.

Ker je bil Oblak zaradi aktivnosti že precej kompromitiran, se je bilo bati, da bi ga Nemci aretirali. Zato se je 10. decembra pridružil skupaj s prvimi borec iz Gorenje vasi partizanom.

Visoko se je dvignila morala prebivalstva, ko so zvedeli, da so 12. decembra prvi gorenjski uporniki v poljanskih hribih uničili močno nemško patroljo. Bilo je takole: gestapovci v Škofji Loki so zbrali iz vseh bližnjih postojank žandarje, da bi polovili upornike. Nemci so jih imenovali »banditi«. Zbralo se je 56 žandarjev, ki so krenili z avtomobilom v Poljansko dolino in naprej proti Rovtu, kjer so ob blegoški cesti trčili na partizane. Po kratkem boju je obležalo na bojišču od 56 žandarjev 54 mrtvih. Samo dva sta se rešila in sta vsa preplašena pribežala v Škofjo Loko. Nemci so prvič

trčili ob krepak udarec gorenjskih partizanov. Partizani so zaplenili vso opremo, orožje in municijo.

Prvo nevšečnost v Žireh pri prenašanju orožja je doživel Franc Giacomelli, ki je nekega večera naletel na nemško patroljo. Ko se je zavedel, da ima pri sebi puško, se je umaknil s poti med drevje in kar se da hitro, stekel. Nemci so začeli streljati za njim, a Giacomelli je srečno odnesel kožo in puško.

Bolj previden je bil Mirko Fortuna, ki je imel zakopan puškomitraljez in ga je doma razstavil, povezal v butarice in ga pripeljal na dogovorjeno mesto.

Dne 22. decembra 1941 sta prijela za orožje Milan Brus, ki je bil mersarski pomočnik pri Bahaču, in Dušan Jan, delavec iz Stare vasi. Oba sta dobila orožje pri Jožetu Kavčiču, nato pa so vsi skupaj krenili čez njive proti hiši Franca Žaklja-Bartelčka. Ko so prišli do hiše, jih je že pri vratih sprejel najmlajši Bartelčkov sin Milan, ki je rekel: »Janez se že napravlja in tudi jaz grem z vami«. Jože pa mu je odvrnil: »Premlad si še. Počakaj eno ali dve leti.« Milan je bil takrat star že 20 let, ker pa je bil šibak, se je zdel mlajši. Takoj se je zgubil v sobo in čez nekaj časa prišel okrog hiše, obložen s košaro municije. Medtem se je že tudi leto dni starejši Janez pripravil. Najstarejši Bartelčkov sin Vinko Žakelj pa je že bil v partizanih. Nato so se na kratko poslovili in vsi skupaj odšli. Komaj so napravili nekaj korakov od hiše, je prav v bližini počilo. Ustavili so se in prisluhnili. Videli so, kako neke sence bežijo v smeri proti Stari vasi.

Javka za novodošle borce je bila ob poti na Svetletovem griču. Patroljo je vodil Vinko Oblak. V tej patrolji so bili še Pavel Inglič, Albin Mlakar, Flego, Buštinov Milan iz Gorenje vasi in Viko Osredkar ter Podrenovcev Janez iz Dobrave. Ker je patrolja prišla na javko prezgodaj, sta šla Pavel Inglič in Flego v hišo z imenom »Pri Toni«, ki je blizu tega mesta. Opozorila sta prebivalce v hiši, da so se v dimniku vžgale saje in naj bodo previdni (pekli so ravno potico). Ko sta vstopila v hišo, sta zagledala nemškega financarja, ki se je ženil pri domači hčeri Ivanki. Financar je urno skočil skozi okno, Flego pa je stekel za njim. Tekel je za njim proti Blažontarju in streljal v zrak, da je financarja še bolj zastrašil. Ker je sijala luna, so ves ta dogodek opazovali tovariši, ki so bili pri Bartelčku pripravljene za odhod v partizane. Da bi ne vzbujali suma, so morali napraviti ovinek in so mimo Jakopička preko Žigonovega griča prišli na javko. Takrat je prinesel Giacomellijev Franc puškomitraljez, ki so ga bili vsi veseli. Skupina je nato krenila preko Čičevega griča na Javorč. Čez dobro uro je na Javorč prišla tudi sovođenjska skupina, ki jo je vodil Jože Peternelj. Štela je okrog 50 mož, a se je že nekaj dni kasneje razšla. Pri glavni skupini jih je ostalo le pet. Teh pet se je udeležilo tudi kasnejših bojev v poljanskih hribih in Dražgošah. Vsi so med vojno padli.

Število upornikov se je po vsej dolini večalo. Vstaja pa se je najbolj razvila v Poljanah in okoliških vaseh. Skoraj vsi mlajši moški so zapustili domove in odšli v hribe ter 25. decembra napadli Nemce v Poljanah. Že 26. decembra so se vsipale kolone do zob oboroženih Nemcev proti Poljanam, da bi pobili in polovili partizane. Vnela se je ostra bitka na Bukovem vrhu in Pasji ravni, kjer je obležalo okrog 100 Nemcev. Razjarjeni nemški kolovodje so se nato maščevali in preganjali nedolžne družine, žene, otroke in starčke.

Uporniško gibanje se je razplamtelo v vsej Poljanski dolini in po vsej Gorenjski. Kljub temu, da sta zima in mraz že močno pritiskala, so zavedni slovenski fantje in možje zapuščali domove, da bi pregnali nemške nasilnike, ki so hoteli iztrebiti in ponemčiti slovenski narod.

Leto 1941 polno razočaranja in bridkega doživetja je za nami. Z grenkimi občutki in z velikim upanjem, da bo naša borba, v katero nas je prisilil okupator, gotovo kronana z uspehom, zavedajoč se vseh težav in naporov, ki nas čakajo, smo pričakali 1942. leto.

Leander Mlinar iz Žirov

Vinko Mlinar iz Stare vasi

1942

Dne 10. januarja smo zvedeli, da se bije v Dražgošah ogorčena bitka z mnogo močnejšim sovražnikom. V tej neenaki borbi je dal življenje prvi naš občan Vinko Žakelj. Bil je najstarejši sin delavca Franca Žaklja. Že v zgodnji mladosti je občutil trdoto življenja. Kot mlad deček je moral od doma in služiti pri kmetih, pozneje pa se je učil na Vrhniki usjarstva. Tik pred vojno pa je bil zaposlen kot gradbeni delavec v Kranju pri podjetju ing. Dedeka. Bil je komunist, ki se je med prvimi odzval klicu Partije v boj proti okupatorju. V borbi za Dražgoše je sodelovalo okrog 4000 Nemcev, naših fantov pa je bilo okrog 200 in so tvorili prvo večjo vojaško enoto na Gorenjskem, Cankarjev bataljon.

Bitka se je bila več kot tri dni v visokem snegu in hudem mrazu. Nemci so imeli v tej bitki 400 mrtvih in ranjenih, medtem ko so naši izgubili le nekaj mož. Ker so Nemci z vso silo in moderno vojaško tehniko pritiskali, so se naši četrty dan umaknili. Z njimi je odšlo tudi več vaščanov. Četrty dan so Nemci zavzeli Dražgoše, vas požgali, moške postrelili, ženske

pa izselili. Zaradi hude zime so se uporniki porazdelili v manjše skupine, da bi laže prebili zimo, se odpočili ter se pripravili za pomladanske napade na sovražnika.

Nemci so hitro in besno zasledovali upornike, iskali njihova bivališča in hoteli prepričati ljudi, da je Gorenjska nemška zemlja in da je Hitler tudi slovenski kralj Matjaž, ki hoče osrečiti slovenski narod. Zaradi vseh teh dogodkov so bili prebivalci močno zaskrbljeni. Slovenski človek se je dvignil proti nacističnemu nasilju in njegovi barbarski kulturi, ki naj bi zatrla slovensko besedo in iztrebila slovensko ljudstvo.

Prvi znaki slabosti velikonemške hitlerjevske oblasti so bili očitni pozimi v začetku leta 1942, ko so pripeljali v Žiri cel avtomobil »kangle«, jih razdelili med ljudi, ki so morali prosjačiti od hiše do hiše in po cestah pobirati prostovoljne prispevke za nemško vojsko. Organizirali so tudi nabiralno akcijo za toplo perilo, nogavice, odeje in smuči, ki pa se ni najbolje obnesla. Darovali so le najbolj zagrizeni nemškutarji in nekaj njihovih priliznjencev.

Uporniki so morali večji del zime preživeti v gozdovih. Zato so jih ljudje imenovali gošarje in hostarje, ker so živeli večinoma v gozdovih in od tam napadali sovražne postojanke, patrolje in njihova prevozna sredstva. Vzdrževali pa so dobre zveze s prebivalci, ki so jih podpirali in obveščali o gibanju sovražnika kakor tudi o domačih izdajalcih. Partizani so ves prosti čas posvetili izobrazbi. Čitali so knjige, imeli vojaška, socialno gospodarska ali politična predavanja. Predvsem pa so se vadili v rokovanju z orožjem. Povečini so bili oblečeni v civilne obleke, na glavi pa so imeli pokrivala vseh mogočih vrst in barv. Med seboj so se nazivali »tovariši«. Tovariško so si delili hrano, obleko in obutev brez razlike na položaj v edinici. Oboroženi so bili z orožjem, ki so ga iztrgali v bojih okupatorju ali pa ga kako drugače pridobili.

Konec marca je dobil župan Seljak od vojaške oblasti nalog, da se morajo ob meji porušiti vsa stanovanjska in gospodarska poslopja. Za rušenje naj bi preskrbel delovno silo. Okupatorjev ukaz je prizadel enajst posestnikov, ki so jim do temelja porušili okrog 25 gospodarskih objektov, ki so bili last: Ivana Aliča iz Račeve, Martina Jereba iz Brekove, Pavla Jesenka iz Račeve, Matije Guzelja iz Račeve, Lovra Remica iz Račeve, Jožeta Starmana iz Račeve, Urbana Mlakarja iz Brekove, Lovra Mlinarja iz Mrzlega vrha, Pavla Pivka iz Račeve ter Ivana Pirca iz Javorjevega dola.

Rušili so od 30. maja do 4. junija. Delo je vodil avstrijski rezervni major, ki je bil svojčas poslovodja Krisperjeve trgovine v Ljubljani.

Nemškim žandarjem in financarjem je postalo spričo uporniškega gibanja vroče, zato so začeli svoje postojanke v starem in novem župnišču ter v Sokolskem domu mrzlično utrjevati. V pritličju so zazidali okna, jih obložili z vrečami, napolnjenimi s peskom, in si pripravljali strelske line. Hišnim posestnikom so razdelili »hišne liste«, ki so jih morali nalepiti na notranji strani glavnega vhoda in nanje napisati vse člane, stanujoče v hiši.

Spomladi je bilo na Žirovskem vrhu precej živahno. Partizani se ljudem niso več skrivali. Zvečer, ko je legel mrak, so se razdelili na več strani, šli v razne akcije in zasede, kjer so okupatorja stalno vznemirjali. Prihajali so v dolino v trojkah, obiskovali so tudi nezavedne in mlačne občane in jim pripovedovali o borbi za osvoboditev. Opozarjali pa so tudi izrazite nemške privržence. Posestnik na Goropekah je silno kritiziral in zaničeval

gošarje in na vse pretege hvalil Nemce. Čeprav so ga partizani zaradi tega že posvarili, ni nič pomagalo, zato so se odločili, da mu bodo napravili kazensko rekvizicijo in so mu vzeli prašiča in nekaj žita.

Proti koncu aprila so se pridružili partizanom: Jože Kržišnik, ki je k dolenskim partizanom šel iz Ljubljane, Franc Bogataj, ki se je partizanom pridružil v okolici Suhorja na Dolenskem, Janez Potočnik pa v Dolomitih.

S partizani je simpatizirala večina prebivalstva. Zanje so zbirali orožje, živila, obleko in obutev. Pri tem delu so se najbolj izkazali: Ivan Blažič,

Vinko Oblak iz Nove vasi

Filip Potočnik iz Zirov

Albin Čadež, Franc Giacomelli, Jože Kavčič, Jože Košir, Viljem Kopač, Filip Potočnik ter Pavel Zajc. Vse nabrano blago so partizani navadno z nahrbtniki spravili v svoja taborišča, večje ali težje predmete pa z vozovi, katere sta večkrat prevažala Ana Zajc iz Stare vasi in Ivan Kavčič iz Nove vasi. Poleg teh pa so bili zelo požrtvovalni nekateri kmetje v dolini, posebno pa na Žirovskem vrhu.

Prvi maj, praznik dela, so partizani proslavili s tem, da so zakurili kres na Žirovskem vrhu. Kresovi so goreli tudi na Oselici in na Blegašu in po drugih okoliških hribih. V postojanki pa so ta dan praznovali in govorili o pomenu delavskega praznika.

Pred Primožičevo hišo so Nemci postavili ogromen zemljevid, s katerim so prebivalstvu prikazovali, kako daleč v Sovjetsko zvezo je že prodrla nemška armada. Preko zemljevida so imeli napeto vrvico, ki so jo premikali, tako kot so govorila o napredovanjih njihova bojna poročila. Poleg

tega pa so lepili še ogromne lepake, ki so na široko razlagali popolno uničenje Rdeče armade.

Kljub taki propagandi se je mnogokrat slišalo v gostilni »Pri Lipetu«: »Živel Jože!« ali »Medveda ne bodo nikdar uničili«. Tako so navdušeno modrovali starejši možakarji, ki so bili v prvi svetovni vojni v Rusiji. Posebno pa jih je navduševal gostilničar Lipe.

Dne 22. junija 1942 so partizani napadli poštni avtobus. To akcijo je izvedel vod Poljanske čete, ki je deloval med Žirmi in Škofjo Loko. Pri tem napadu so bili ubiti 4 Nemci, katerim so pobrali tudi orožje, avto pa zažgali.

Dne 29. junija 1942 se je pridružil partizanom Vinko Naglič iz Ljubljane, krojaški pomočnik, ter se vključil v II. grupo odredov.

Ker so partizani večkrat napadali nemška vozila, so Nemci odredili, da morajo prebivalci ob cesti posekati vse grmovje v širini 50 m. Poštna avtomobile sta spremljala odslej luksuzna avtomobila, v katerih so se vozili dobro izvežbani policisti z najmodernejšim avtomatskim orožjem. Kadar so čutili posebno nevarnost, se jim je pridružil še oklopni avto.

Dne 5. julija zvečer se je z Žirovskega vrha pomikala večja kolona partizanov, ki so v Novi vasi v trgovini Zofije Bogataj naložili večjo količino hrane. Na nemško postojanko v Bahačevi hiši so nekajkrat ustrelili iz mitraljeza, strogo pa so posvarili nekatere nemške priliznjence. To akcijo je izvršil Jankov bataljon II. grupe odredov, ki je prekoračil italijansko-nemško mejo in prišel na Žirovski vrh že 5. julija. Tu se je zadrževal kakih 10 dni, nakar je prekoračil Soro in se preselil v okolico Blegoša. Enote II. grupe odredov so bile razmeščene tudi po ostalih hribih v Poljanski dolini, zato so si Nemci silno prizadevali, da bi jih zajeli ali uničili. Srdite borbe z Nemci so te skupine bile v okolici Lučen, posebno pa na Gabrški gori. Tudi na Žirovski vrh so Nemci prihrumeli z močno pehoto in motoriziranimi enotami. Ker na tem pohodu Nemci niso našli partizanov, so se maščevali nad civilnimi prebivalci, katere so sumili, da simpatizirajo s partizani. V takem besu so 22. julija zažgali domačijo Pavleta Peternelja v Zalešah, njega in družino pa preselili na Bavarsko. Isti dan so zažgali tudi domačijo pri Borovniku v Kladju. Gospodarja so ustrelili in ga na pol živega vrgli v gorečo hišo, njegovo šestčlansko družino pa pregnali.

Med tem časom so Nemci ustanavljali tako imenovano »Wehrmannschaft«. To je bila vojaška formacija, namenjena vzgoji in vežbanju fantov in mlajših mož v hitlerjevskem duhu. Imeli so tako imenovane »Appelle«, ki so bili dva do trikrat tedensko. To so bila predavanja o nemški vojski. Poveljevali so Hitlerjeve zmage, tudi vežbali z orožjem in telovadili. Pozneje so morali njihovi gojenci hoditi skupno z žandarji in financarji na nočne straže in patrolje. K temu so pritegnili tudi starejše moške, posebno takrat, kadar so slutili, da so kje blizu partizani.

Nemci so med tem časom pripeljali v Poljansko dolino več tisoč vojakov, policistov in žandarjev. Napadali so partizanske enote, ki so ta čas taborile po okoliških hribih. To so bili: Poljanska četa, ki je navadno taborila na Žirovskem vrhu in v poljanskih hribih, in Selška četa, ki je taborila v škofjeloških in selških hribih ter na Blegošu. Poleg teh pa so se mudili na tem območju še borec II. grupe odredov, ki so prišli iz Ljubljanske pokrajine. Na pohodu po Gorenjskem jih je vodil Franc Rozman-Stane. Po vsej dolini je bilo na tisoče nemških vojakov, ki so blokirali

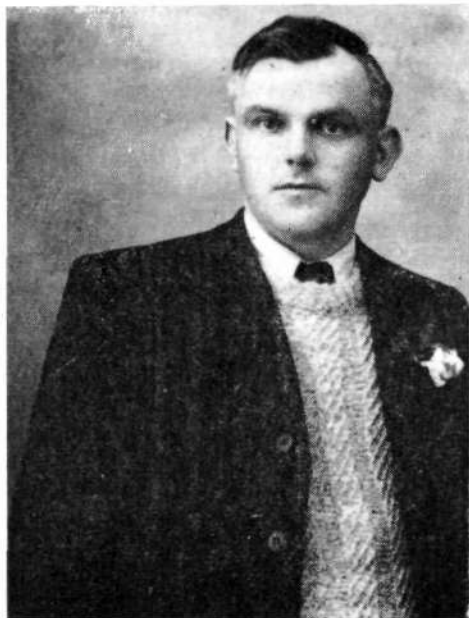
ceste, pota, križišča in prehode. Nekaj tisoč Nemcev je prehajkalo vse gozdove, doline in grape navedenih krajev. Nепrestano so napadali partizane, ki so napade uspešno odbijali, čeprav so bili borci lačni in silno utrujeni od neprestanih borb in pohodov.

Dne 1. avgusta je vod Poljanske čete napadel in poškodoval pri trebijskem mostu tri nemške avtomobile. Koliko je bilo človeških žrtev, ni bilo mogoče ugotoviti.

Sovražnikom se ni posrečilo uničiti in zajeti partizanske vojske, zato so se 3. avgusta ponovno zagnali z močnimi silami na Blegoš in njegovo

Matevž Strlič iz Dobračeve

Pavel Zajc iz Stare vasi

okolico. Izmučene partizanske borce so hoteli za vsako ceno prisiliti h kapitulaciji, a tudi tu Nemcem ni uspelo streti partizanskih sil.

Dne 3. avgusta je padel v nemško zasedo v Kopačnici Vinco Oblak, eden od organizatorjev uporniškega gibanja v Žireh, 4. avgusta pa je padel na Blegošu že drugi Bartelčkov sin Janez Žakelj. Smrt obeh prvoborcev je močno prizadela osvobodilno gibanje v zgornjem koncu doline.

V tem času se je v Žireh naselilo okoli 500 mladih Nemcev SA (Sturmabteilung). Naselili so se po vseh večjih hišah na Dobračevi in v Žireh. Vojaki so bili oblečeni v rjave uniforme, na rokavu pa so imeli rdeč trak s kljukastim križem.

Dne 1. avgusta je bil ponoči ustreljen na Dobračevi mlad nemški stražnik, ki se je mudil pred hišo Franca Eržena (pri Gantarju). Ker je počilo več strelcov, so bili takoj vsi vojaki na nogah, prepričani, da so jih napadli partizani. Ko se je zdanilo, so se pričele preiskave in aretacije vseh moških. Močno zastražene so držali na Dobračevi pri Tinčkovem če-

belnjaku. Nekateri nemški oficirji so v opomin za ustreljenega nemškega vojaka zahtevali takojšnjo ustrelitev vseh aretiranih mož in fantov. Vojaki so stanovali na Dobračevi v petih hišah, zato so nekateri oficirji domnevali, da so nemški stražarji sami streljali, misleč, da so partizani, in tako v paniki povzročili smrt svojega vojaka,

Dne 2. avgusta so vse aretirance zaprli v občinski zapor. Poleg aretiranih mož z Dobračeve so aretirali še več drugih mož in fantov, za katere so sumili, da simpatizirajo s partizani. Vaščani so bili zelo zaskrbljeni, kaj bo z njimi. Aretirani so bili: Franc Eržen, Franc Eržen ml., Janez Hojker, Franc Potočnik, Ivan Potočnik, Ciril Strlič, Julij Strlič. Poleg Dobračevcev so bili aretirani še: Rudolf Bačnar, Janko Jan, Jakob Plestenjak, Mirko Kolenc, Blaž Šparovec in Viktor Šparovec.

Dne 3. avgusta popoldne so v Žiri pripeljali velik avtobus, dva luksusna avtomobila in velik bojni tank, kakršnega v Žireh dotlej še nismo videli, z močno vojaško posadko. Okrog avtomobila se je zbralo večje število žena in otrok, da bi se še zadnjič poslovili od aretiranih. Jokajoč so prosili zanje. Nemci pa so jih surovo odganjali, nato pa so aretirance, močno zastražene, odpeljali v škofjeloške zapore. Med potjo jim je bilo strogo prepovedano gledati skozi okna. Gestapovec jim je zagrozil, da bo dal takoj vse postreliti, če se bo kdo samo premaknil na svojem sedežu. Med vožnjo je večkrat koga z revolverjem oplazil po glavi. Aretiranci so bili prepričani, da bodo ustreljeni, zato so nekateri v zaporu že napisali oporoko. V Škofji Loki so jih gestapovci zasliševali in nagovarjali, da bi sodelovali z njimi in izdajali partizane. Po štirinajstih dneh pa so jih izpustili, a nekateri so morali podpisati izjave, da bodo delali z Nemci.

Sredi avgusta je dobila občina nov nalog, da preskrbi 90 delavcev, ki naj bi šli k Brežicam na hrvatsko mejo graditi žične ovire. Te naj bi zavrtle prehod hrvatskih partizanov v Slovenijo. Na to delo so poslali večinoma čevljarje, zato se je število čevljarskih delavcev znatno zmanjšalo in je bila zato tudi proizvodnja minimalna. Kljub temu, da so čevljarji navidez sodelovali z Nemci, so vendar na vsakem koraku sabotirali, obveščali in podpirali partizane.

Tudi iz taborišč so že prihajale žalostne vesti, da so naši ljudje tam od gladu umirali. V Innsbrucku je že 19. aprila umrl Ivan Burnik, v Mauthausenu Martin Novak, Janeza Potočnika pa so ustrelili kot talca v bližini Vrhnike. Kljub temu pa se je partizansko gibanje širilo in dobivalo vedno večji razmah.

V začetku avgusta so se v vaseh Brekovec, Podklanec, Izgorje javili partizanom skoraj vsi moški, sposobni za borbo. Ker pa partizansko gibanje takrat še ni bilo tako zrelo, da bi lahko izvedli splošno mobilizacijo, so partizani sprejeli 3. avgusta Toneta Klemenčiča iz Izgorij, Jakoba in Franca Jereba iz Brekovec, 13. avgusta pa Janeza Bogataja iz Podklanca ter Ignaca Klemenčiča iz Izgorij.

Dne 22. avgusta so italijanski fašisti v Sovri aretirali Janeza Trčka, Franca Trčka in njegovega sina. Ker so jih osumili komunizma in sodelovanja s partizani, so jih internirali na otok Rab.

Število borcev se je iz dneva v dan večalo. Partizani so svoja taborišča zaradi varnosti pogosto menjavali. Ker je Žirovski vrh zelo obsežen, so taborili na raznih delih te planote, ki je skoraj vsa poraščena z gozdovi. Taborili so tudi v Jarčji dolini in v Groblovcah, pa tudi po ostalih poljan-

skih hribih. Za taborišča so vedeli le najbolj zaupni domačini in terenci, zato so organizirali posebne postaje, javke, na katerih so obveščali zaupne ljudi o partizanih.

Na poti iz Žirov proti Žirovskemu vrhu je bila prva javka pri Janezu Cigaletu (Ratajcu), v zadnji hiši v Novi vasi na poti v Plastuhovo grapo. V smeri od Sela proti Kladju je bila javka pri Košaku. V neposredni bližini taborišča pa sta bili še zadnji javki pri Mrlaku in Brdarčku. Pri vseh hišah so bili popolnoma zanesljivi ljudje. Pot do partizanskih bivališč je bila zaradi varnosti znana le redkim aktivistom in terencem.

Bratje Pavel, Vinko, Janez in Milan Žakelj iz Stare vasi

Septembra 1942 je bil ustanovljen rajonski komite za Poljansko dolino. Sekretar komiteja je bil Anton Peternel-Igor. Pod področje poljanskega komiteja je spadala tudi naša občina. Član tega komiteja je bil tudi rojak Milan Žakelj.

V naši bližini sta se osnovali prvi belogardistični postojanki v St. Joštu in v Rovtah, pozneje pa še na Vrhu treh kraljev. Da so se Nemci partizanov bali, je bilo čutiti po tem, ker so si upali iz svojih postojank le z močnimi patroljami, predvsem pa so se izogibali Žirovskega vrha, kjer so gospodarili partizani. Partizani so patroljirali po vseh hribih in dolinah. Iz gozdov je često donela nova pesem.

Ko so prebivalci naše občine zvedeli za ustanovitev »bele garde« in sodelovanje z Nemci, so to obsojali skoraj vsi, razen nekaj klerikalnih veljakov, ki so bili do osvobodilnega gibanja čedalje bolj zadržani.

Spričo aktivnosti nekaterih izrazitih izdajalcev in denunciantov se je partizansko vodstvo odločilo streti nekaj teh prodanih duš. Patrolja treh članov je v Novi vasi poiskala Naceta Poljanška in njegovo ženo, ki sta

stalno klevetala in denuncirala prebivalstvo. Ko so partizani vstopili v hišo, sta oba hotela zbežati. Nacetu je uspelo, njegova žena pa je prejela zaslužen kaznen. 17. oktobra so partizani obiskali še Ivana Šuligoja. Tudi ta je bil kriv izdaj in denunciacij, aktivno pa je sodeloval z gestapovci v komisiji za preganjanje naših ljudi. Na vse načine se je opravičeval, češ da je dober Slovenec. Kaznovan je bil s smrtjo. Ti dve obsodbi naj bi bili opomin vsem ostalim izdajalcem.

Nekaj dni pozneje je na Mrzlem vrhu naša patrolja trčila na nemško patroljo, ki jo je vodil zagrizen gestapovec Albert z dresiranim volčjakom. Partizani so pogнали Nemce v beg, le pes se ni dal odgnati, zato so ga ustrelili.

V začetku novembra je bilo na Žirovskem vrhu pri Mrlaku politično zborovanje. Govorili so voditelji OF in NOV.

Ta čas se je pridružil partizanom Moharjev Miha iz Kladja, 11. novembra pa se je v Suhorju na Dolenjskem pridružil partizanom Jože Govekar iz Nove vasi, 18. novembra pa še Stane Ponomarenko iz Žirov, Tone Kržišnik iz Stare vasi, Franko Kesić — študent medicine iz Nove vasi.

Dne 5. decembra zjutraj so Nemci opazili v gozdu pod Čičevim gričem, da se nekaj kadi. Prepričani so bili, da tam taborijo partizani. Takoj je tja odšla izvidnica, ki se je kmalu vrnila. Vsa nemška posadka v Žireh je bila takoj na nogah, poleg teh pa so mobilizirali vse civilno moštvo vaške straže. Orožnik Rajkovič je medtem obvestil uslužbenko Vero Panjan, ki je stregla v Gostiševi hiši, kjer so bili Nemci na hrani. Okrog 2. ure popoldne je krenilo proti Žirovskemu vrhu približno dvesto oboroženih mož, ki so šli v kolonah iz treh smeri. Prva kolona je šla preko Sela in Kladja in naj bi prišla partizanom za hrbet, druga kolona pa je šla skozi Novo vas po grebenu proti Čičevemu griču, tretja pa počasi proti Rakolku in Javorču. O pohodu so partizane takoj obvestili terenski obveščevalci: Jože Košir, Vinko Mlinar in Franc Giacomelli. Prav ta dan so partizani pri Mrlaku zaklali telico in dva prašiča, da bi se pripravili za zimo. Vse to so za vsak slučaj hitro spravili. Mala partizanska patrolja, ki je počivala v dolinici v Pešencah, se je premaknila na varnejše mesto in od tam opazovala, kako bodo Nemci napadli njihovo bivališče. Razočarani Nemci niso našli drugega kot nekaj ogorele suhljadi in svinjska ušesa.

Razširile so se vesti, da bodo Nemci mobilizirali letnika 1923 in 1924 v nemško vojsko. Velik del fantov je bilo odločenih, da stopijo raje k partizanom, kot da bi jih mobilizirali Nemci. Mnogo fantov sem slišal, ko so dejali: »Če se že moramo boriti, se bomo borili proti Nemcem in umirali za svoje interese na svoji zemlji in ne na tujem!«

Ves december so imeli krojači Bačnar, Pertovt in Kosmač polno dela, ker so pripravljali obleke za nove borce, ki so pričakovali poziv nemških oblasti. Ti mladi fantje so obleke sami pripravili po različnih športnih krogih in hoteli biti kot partizani dostojno oblečeni. Nekateri so si tudi orožje in municijo sami pripravili. Nace Naglič pa jim je pripravil nahrbtnike, torbice in opasače. Kljub temu, da je za te priprave vedel krog ljudi, je vse ostalo strogo tajno.

Okrog 10. decembra so partizani napravili kazenske rekvizicije v Mrzlem vrhu, na Dobračevi in na Selu. Na Selu so sredi decembra požgali tudi več telefonskih drogov, žico pa so razsekali. V drugi polovici decembra so partizani obiskali nekaj deklet, ki so se lahkomišelnost družile

in dvorile nemškim vojakom. Predstavili so se jim kot partizanski brivci, jih strogo posvarili in za kazen ostrigli.

Preteklo jesen sta bila ustreljena dva naša domačina kot talca. Italijani so 3. septembra ustrelili v Ljubljani Slavka Demšarja, 10. decembra pa v Begunjah Janeza Tolarja iz Jarčje doline. Med letom je padel v borbi blizu Zadobja pri Lučnah že tretji Bartelčkov sin, Pavel. V tem letu pa je padel v borbi z italijanskimi fašisti tudi Franc Albreht iz Račeve.

Dne 26. decembra se je Milan Žakelj sestal z desetorico aktivistov iz Stare vasi in Žirov na Petričevi šupi. Pogovarjali so se o situaciji doma in

Partizanska javka pri Mrlaku na Žirovskem vrhu z ilegalnim imenom »Jazbec«

po svetu ter sklenili, da še ta večer vržejo bombo na gostilno Pri Bahaču. Akcije pa zaradi novo zapadlega snega niso izvršili.

Drugič je zapadel sneg, kar so najboljši zapustili domove. Kritično leto 1942 se je nagnilo h koncu. Kostri štirih prvoborcev iz naše doline so že trohnele v poljansko-selških hribih. Iz njih bo revolucija pognala nov cvet.

R é s u m é

CHRONIQUE DU BOURG DE ŽIRI ET DE SES HABITANTS PEDANT LA LUTTE DE LIBERATION ET LA REVOLUTION POPULAIRE I

Cette chronique, qui n'a pas la prétention d'être complète ou exhaustive, essaie de présenter selon une méthode scientifique une synthèse socio-idéologique et politique les événements vécus par le bourg de Žiri et ses habitants au cours des années 1941—1942.

L'auteur esquisse l'atmosphère régnant à la veille de la guerre, le début et la fin des hostilités entre l'armée yougoslave royale et les forces armées de l'Italie

fasciste, l'occupation de Ziri par ces forces, leur départ et l'arrivée des forces d'occupation allemandes dans la commune de Ziri. Il s'arrête ensuite aux efforts des cou-
quérants pour germaniser le pays au moins en apparence, à la liquidation des institu-
tions de culture nationale et au déplacement des intellectuels et des familles, désignées
lors des examens de race comme nationalistes.

Il prête une attention particulière aux questions de la genèse du mouvement de
libération dans la commune de Ziri, en constatant avec raison que le motif principal
de la résistance fut la lutte pour l'existence physique et morale du peuple slovène
et de sa culture. Les organisateurs de la révolte contre l'opresseur furent dans la
partie supérieure de la vallée de Poljane, comme ailleurs aussi, des ouvriers com-
munistes. Les encouragements pour l'organisation du Front de libération venaient
de Kranj par l'intermédiaire des communistes Pavel et Vinko Žakelj, de la cellule
du Parti de Poljane par Vinko Oblak et par une voie clandestine de Ljubljana,
passant par une boîte postale à Podlipa et entretenue par Dušan Jan. Par cette voie
arrivaient sans doute aussi les premières publications clandestines. Tous ces résistants
partirent, en compagnie des frères Milan et Janez Žakelj et de Milan Brus, en décem-
bre 1941 pour le maquis, où ils prirent part au soulèvement de Poljane et à la
bataille de Dražgoše. Milan Žakelj est le seul qui ait survécu à la guerre.

Sur le terrain, le soulèvement était soutenu par le comité du Front de libération
qui avait été organisé vers la fin de l'été 1941. La chronique relate ensuite les dates
et les raisons des arrestations, les destinations des déplacements, les dates et les
lieux des décès en exil ou en combat; elle énumère les maisons incendiées par les
Allemands, décrit les actions et les mouvements des partisans, les mesures prises
contre les traîtres, le mode de vie et d'approvisionnement des unités de combat.

Ces matériaux permettent de voir l'évolution quantitative et qualitative du
mouvement de libération ainsi que sa signification morale et politique. L'auteur
publiera la suite de ces témoignages dans le tome suivant.